Öreg Föld ősrobbanással és/vagy hatnapos teremtés? – Egy bibliahű alternatív megközelítés
John C. Lennox *7 nap, amely megosztja a világot – A világ kezdete Mózes első könyve és a tudomány szerint* c. műve alapján
(Harmat, 2016; ld. itt és itt; *Seven Days That Divide the World,* Zondervan, 2011)

„Ami ugyanis nem látható [Istenből]: az ő örök hatalma és istensége, az a világ teremtésétől fogva alkotásainak értelmes vizsgálata révén meglátható. Ennélfogva nincs mentségük” (Róm 1,20).

1. Lehetséges-e, hogy a fiatal Föld mai „kreacionista” hívei ugyanúgy **félreértik a Biblia üzenetét,** mint ahogy annak idején **Luther**, **Kálvin** és mások – szintén a Szentírást „szó szerint”, de tévesen próbálva értelmezni – elutasították Kopernikusz (és Galilei) „bolond tanait”, miszerint a Föld kering a Nap körül, és nem fordítva (geocentrikus kontra heliocentrikus világkép, 15-16. o., ld. a fenti linket)? E jó szándékú keresztények arra hivatkoztak, hogy a Biblia (valójában költői és/vagy földi nézőpontú nyelvezete) látszólag a Föld mozdulatlanságát és a Nap mozgását tanítja – pl.: *„az Úrei a föld oszlopai, rájuk helyezte a földkerekséget”* (1Sám 2,8); *„Szilárd alapokra helyezte a földet, hogy soha meg ne inogjon”* (Zsolt 104,5; vö. 1Krón 16,30); *„Fölkel a nap, és lemegy a nap, siet vissza arra a helyre, ahol majd újból fölkel”* (Préd 1,5; vö. Zsolt 19,5-7) –, s Józsué a Napnak parancsolta, hogy álljon meg, nem pedig a Földnek (Józs 10,12-13). Évszázadok kellettek ahhoz, hogy a tudományos tapasztalatok vitathatatlanul igazolják a korábbi bibliaértelmezés téves voltát. A fent idézett Róm 1,20 megerősíti ezt a fajta „empirikus” gondolkodást.

2. John Lennox, *A tudomány valóban eltemette Istent?* c. könyv (Evangéliumi Kiadó, 2008) és további kiváló keresztény művek szerzője, az ismert matematikus, tudományfilozófus és hitvédő szerint **manapság hasonló jelenséggel** állunk szemben, amint azt meggyőzően kifejti *7 nap, amely megosztja a világot* c. könyvében (erre hivatkozom az oldalszámokkal). A fiatal és az öreg Föld híveinek vitáját figyelve könnyen támadhat olyan benyomásunk, mintha csupán két (vagy három) számottevő nézet létezne: (1) a világ kb. hatezer (esetleg tízezer) évvel ezelőtt, egyetlen mai értelemben vett hét leforgása alatt történt megteremtése a bibliai teremtéstörténet szó szerinti értelmezése alapján; és (2) a világ évmilliárdok alatti fokozatos kialakulása ősrobbanással (és sokak szerint evolúcióval), a teremtés napjait hosszú korszakoknak értve és/vagy a teremtéstörténetet többé-kevésbé szabadon, egyfajta költői leírásként, keretrendszerként kezelve. (A kettő közti, ún. hézagelmélet [ld. hivo.hu/teremtes.htm] hívei manapság megfogyatkoztak vagy kevésbé hangosak.)

3. Lennox és mások az említett nézetek mindegyikének teret adó olyan megközelítést alkalmaznak, amely **hű marad a Szentíráshoz, mégsem mond ellent a tudományos eredményeknek és tapasztalatoknak,** amelyek egyre határozottabban a Föld öreg voltát támasztják alá. Az intelligens/értelmes tervezettség mozgalmához tartozó (ld. TEC*), a „progresszív teremtés elmélete” egyik válfajának is tekinthető megközelítésük szerint a teremtés a Mózes első könyvében leírt sorrendben és módon, hat, egyenként 24 órás napon történt, melyek azonban hosszú korszakokat vezettek be, tehát hosszú évmilliók választhatták el őket egymástól és „a kezdet kezdetétől”.

4. Ezek szerint a *„Kezdetben teremtette Isten a mennyet/ege(ke)t és a földet”* mondat (1Móz 1,1; vö. Jn 1,1-3; Zsid 11,3) egy általános, később részletezett kijelentés, amely azt jelenti, hogy Isten teremtő szava évmilliárdokkal ezelőtt előidézte az ősrobbanást, megteremtve az „eget”, s a megfelelő fizikai állandók végtelenül pontos finomhangolásával gondoskodott róla, hogy idővel kialakuljon a csillagok második generációja, köztük a mi Napunk és bolygórendszere, végül a Földön létrejöjjenek az élethez szükséges egyedi feltételek. Ez nem zárja ki azt a tényt, hogy Isten (Fia) egyúttal *„hatalma(s) szavával fenntartja/hordozza a mindenséget”* (Zsid 1,3), és szuverén módon irányítja a legapróbb részecskéket is, úgyhogy végső soron minden az ő akaratának megfelelően történik (miközben „szabad akaratot” ad[ott] emberi [és részben angyali] teremtményeinek – a rossz/gonosz ezzel összefüggő problémáját illetően ld. itt). Többnyire az általa teremtett természeti törvényekkel szabályozza a folyamatokat, de időnként azokat felülbírálva beavatkozik: **csodákat** tesz (pl. Mózes, Illés, Elizeus, valamint Jézus [testet öltése, feltámadása, csodái] és tanítványai esetében), továbbá egészen újat alkotva **teremt.** Mindezek egyértelműen kizárják a naturalizmus és a deizmus felfogását, mely szerint Isten magára hagyta megteremtett világát, amely önmagában is (jól) működik.

5. A **„nap”** szó (héberül *jóm*) az 1Móz 1,5-ben kétszer is szerepel, előbb a „nappal” (kb. 12 órás időtartam), majd (feltehetően) 24 órás „nap” értelmében, az „így lett este, és lett reggel” szavak kíséretében. E szavak a hetedik „nap” leírásából hiányoznak (1Móz 2,2k), ami alighanem e „nap” befejezetlenségére utal, vagyis ez a „nap” máig tartó időszakot jelölhet (vö. Zsid 4,3-11). Ehhez hasonló, csak még általánosabb értelemben fordul elő a „nap” szó az 1Móz 2,4-ben: *„Amely nap* [más fordítás szerint: (a)mikor] az Úr Isten földet és eget alkotott”.

6. Az **első teremtési aktus** idővel elvezetett az 1Móz 1,2-ben leírt állapothoz: *„A föld még kietlen és puszta volt, a mélység fölött sötétség volt, de Isten Lelke lebegett a vizek fölött.”* A második teremtési aktussal (melyre jóval később, az „1. napnak” nevezett 24 órában került sor) *„elválasztotta... Isten a világosságot a sötétségtől”* – ami az addig különféle gázok és gőzök „sötétségében” levő Föld kivilágosodását jelentheti (1Móz 1,3-5). Ez a későbbi, 2. nappal együtt magában foglalhatta a légkör, az égbolt kialakulását, valamint *„a boltozat alatt levő vizeknek a boltozat felett levő vizektől”* való elválasztását (6-8. vers). Még később, a 3. napon megtörtént a szárazföld és a tenger szétválasztása, s utána a növények megteremtése (9-13. v.).

7. A **4. nap** *„világító testeinek”* (nap, hold, csillagok) megalkotása azt jelentheti, hogy ekkor még jobban kivilágosodott a légkör, amitől a csillagok, sőt a csillagképek is tisztán kivehetővé váltak, hogy *„meghatározó jelei legyenek az ünnepeknek, a napoknak és az esztendőknek”* (14-19. v.). Mindez természetesen a hipotetikus (későbbi) földi szemlélő szempontjából, emberközpontú szemlélettel van leírva. Ez az értelmezés megszünteti azt a problémát (amely már a 3. századi Órigenésznek is feltűnt), hogy a Nap megteremtése előtt hogyan lehetett „este és reggel” (és hogyan lehettek [fotoszintetizáló] növények). Ezt támaszthatja alá az is, hogy a „teremt” szó héber megfelelőjének sajátos alakja szerepel az 1Móz 1,1.21.27; 5,1-2 versekben. (Ld. Francis Schaeffer: Genesis in Space and Time [Genezis térben és időben, InterVarsity, 1972], 2. fej. eleje. Schaeffer szerint a genezisbeli „nap” jelenthet meghatározatlan időtartamot is [uo., 3. fej. eleje], és valószínűleg nem volt állati halál a bűnbeesés előtt [uo., 6. fej. eleje]. A 7. fejezetben jóval Kr.e. 20000 előttre teszi az özönvizet, mivel az antropológusok szerint akkortájt mehettek Amerikába a Bering-szoroson át az első indiánok, akik szintén megőriztek egy özönvíztörténetet.) Az 5. napon Isten létrehozta a vízi állatokat, majd a madarakat; a 6. napon pedig a földi állatokat és végül az embert (20-31. v.).

8. A beszámolót helyesen értve (pl. nem a mai állatrendszertan kategóriáiban gondolkodva) figyelemre méltó, mennyire **egybevág ez a sorrend a tudomány megállapításaival** (erősen eltérően más ősi teremtéstörténetektől), beleértve azt is, hogy a világnak (pl. egyes régi és új filozófusok nézetével ellentétben) volt kezdete, és hogy a paleontológia minden földtörténeti korban a fejlettebb élőlények hirtelen megjelenéséről tudósít. Ez a nézet nem különbözik jelentősen a korábban említett nap-korszak elmélettől, sőt talán annak és az irodalmi keretrendszer elméletének bizonyos mértékű felhasználását is igényli pl. a 2Móz 20,11 miatt, amely párhuzamot von a teremtés „hete” és a földi hetünk között: *„Mert hat nap alatt alkotta meg az Úr az eget, a földet, a tengert és mindent, ami azokban van, a hetedik napon pedig megpihent.”* Ha jól értem Lennoxot, ez az összehasonlítás megengedhet többek között olyan **eltéréseket,** hogy a teremtés hat napját hosszabb időszakok választották el egymástól, és megelőzte őket egy 0. teremtési aktus. Mózes első könyve (és annak teremtéstörténete) ugyanis nem csupán történeti (pláne nem tudományos) mű, hanem félköltői és teológiai elemeket, díszesen felfokozott nyelvezetet, refréneket és egyéb ismétléseket is tartalmaz. Lennox elmélete szerintem a teremtés 24 órás napjaitól eltekintve nem tér el lényegesen a progresszív teremtés elméletétől, bár annak egyes képviselői megengedik a teremtési napok/aktusok sorrendjének megváltoztatását is – Lennox ebben sem lát nagy különbséget (156. o.).

9. Az **embert** Isten *„a maga képmására”* alkotta a teremtési folyamat végén, annak csúcsaként (1Móz 1,27), ezzel is világosan megkülönböztetve őt az állatoktól (és a növényektől) – melyeket „nemük szerint” teremtett (1Móz 1,24; Károli-ford.), ami nem azonos a mai „fajok” fogalmával, inkább típusokat jelent. Ezt a teremtési aktust Jézus is megerősítette a házasság mint a férfi és nő halálig tartó egysége isteni intézményének fölelevenítésekor (Mt 19,4-6; vö. a Lk 3,38-cal, amely Ádámig, Isten „fiáig” vezeti vissza Jézus családfáját). Az ember teremtésének 1Móz 2,4kk-beli, részletesebb leírásában az 5. versben szereplő „föld” egy körülhatárolt „földterületet” jelenthet, amely eleinte száraz és kopár volt, de a pára hatására (pontosabban Isten közbelépésére) termővé, dús kertté vált. Ennek a 2.

elbeszélésnek a sorrendje nem szorosan időrendi, hanem inkább logikai; középpontjában az ember(i lét) mivolta áll (155-8. o.).

10. **Ádám és Éva megteremtésének (körülbelüli) időpontja** nem feltétlenül számítható ki a bibliai **nemzetségtáblázatokból,** melyek a „fia (volt)" vagy „nemzette" (görögül *gennaó,* ami a „genezis" rokona) kifejezéssel több nemzedéket is átugorhatnak – pl. a Mt 1,8-beli „Jórám fia volt Uzziás [=Uzzijjá/Azarjá]" kijelentés kihagyja Ahazjá, Jóás és Amacjá királyokat (1Krón 3,11k). Tehát a „nemzette" szót ilyen értelemben a magyar nyelvben szokatlan „utódlotta" kifejezéssel adhatnánk vissza tömören. Így az 1Móz 5-11 „X éves volt A, amikor B-t nemzette, és Y évig élt B nemzése után" (vö. Károli) jellegű kifejezései úgy is érthetők, hogy „amikor A X éves volt, nemzett valakit, aki (vagy akinek esetleg nemzedékekkel későbbi utóda) B-t nemzette". Így a következő mondatbeli „Z éves volt B, amikor C-t nemzette" esemény akár évszázadokkal (évezredekkel?) A születése után is történhetett, nem csupán X+Z évvel azután, amint azt elsőre gondolhatnánk. Így a nemzetségtáblázat elvben akár évmilliókra kiterjedő „teleszkóppá" is válhat (Wayne Grudem *Rendszeres teológiája* szerint valószínűleg nem voltak évmilliós ugrások, mert ennyi idő elteltével nemigen maradtak volna meg az emlékezetben az 1Móz-beli beszámoló fontos embereinek nevei és életük részletei, ld. *Systematic Theology,* 15.E.3.a. vége). (Az egyes újabb fordításokban szereplő „születése" szó megtévesztő; a Károli-fordítás régi és új változatai pontosabbak, mivel mindenütt a „nemzés" [értsd: „utódlás"] szót használják, ahogy a héber szövegben is ugyanaz a *jálad* (nemz, szül) ige szerepel pl. az 1Móz 5,3-4 stb. helyeken.) Ez az értelmezés még így is lényegében szó szerint veszi a szöveget; az „irodalmibb" értelmezéseket és vonatkozásokat illetően ld. divinity.szabadosadam.hu/?p=10497. Ezt erősíti meg a bibliai nemzetségtáblázatok összevetése, ld. az Excel-táblázatomat. Arpaksad és „utóda", Selah (1Móz 11,12-13) közt valójában ott volt Kénán (Lk 3,36). Ez lehet téves kihagyás (egymásután kétszer van 403 év, amit egy másoló elnézhetett), de amennyiben nem feltételezünk tévedést, e kihagyás igazolja, hogy az „utódlotta" értelmezés a helyes, és valójában az imént leírt „teleszkópos" nemzetségtáblázatról van szó, amelyben alighanem további kihagyások is vannak. Ezt erősíti meg a Mt 1,8, mely szerint „Jórám [nemzette] Uzziást [=Azarjást]", ám az 1Krón 3,11-12 szerint e két király között volt még három másik (Ahazjá, Jóás és Amacjá, ld. 2Kir 8,25; 14,13.21 [vö. 2Krón 26,1]; stb.). Máté ugyanúgy „utódlotta" értelemben használta a görög *gennaó* (nemz, szül) igét, mint Mózes a héber *jálad* igét. Hasonló „lazaság" látható az 1Krón 26,24-ben: *„Sebuél, Gérsómnak, Mózes fiának a leszármazottja* [héberül „ben", fia (Károli)] *volt a kincsek felügyelőinek az elöljárója".* Ám a 2Móz 2,22 szerint Gérsóm a kivonulás előtt született, Kr. e. 1480 körül (késői kivonulást feltételezve Kr. e. 1330 körül), míg Sebuél nagyjából Salamon trónra kerülésekor, vagyis Kr. e. 970 körül kapta meg a tisztségét. Tehát az 1Krón 26,24 szerint Sebuél az 510 (de legalább 360) évvel korábban született Gérsóm „fia" volt, vagyis itt legalább tíz nemzedéket ugrik át a „fia volt" kifejezés (Grudem, uo., Francis Schaeffer *No Final Conflict* [Nincs végső ütközés] c. könyvére hivatkozik). Egyébként Grudem és Schaeffer szerint (akik mindketten a Biblia tévedhetetlenségének legkiválóbb védelmezői közé tartoznak) a Biblia megengedi mind az öreg (akár 4,5 milliárd éves), mind a fiatal Földet, de a neodarwini evolúcióelméletet nemigen.* (Az utóbbiban nem sok értelme van hinni, ha elfogadjuk a gondviselés bibliai tanát, mert ha Isten az emberiség megjelenése óta mindent irányít [ld. Róm 8,28; Zsid 1,3; stb.][bár nem éppen úgy, ahogy Grudem véli], akkor miért ne te[he]tte volna korábban is? Ld. Grudem, uo.)

* Kérdés, megenged-e valami egészen másféle „evolúciót" – ami talán (bizonyos szempontból) közelebb áll a progresszív teremtéshez, mint a neodarwini evolúcióhoz.

11. Hogy lehetett **halál a bűnbeesés előtt,** ha a Róm 5,12 szerint *„egy ember által jött a bűn a világba, és a bűn által a halál"?* Lehetséges, hogy ez csak az emberek halandóságára vonatkozik, s a növények és állatok halála, amely be van építve a természet körforgásába, önmagában nem az emberi bűn rossz következménye, csupán a megbetegedésük az – erre utalhat a Róm 8,20k, mely szerint *„a teremtett világ... alávettetett... a romlandóság szolgaságának",* melyből meg fog szabadulni.

12. Az „ősrobbanás" csupán egy címke, melyet egy **lenyűgöző rejtélyre** akasztunk, kifejezve azt a meggyőződésünket, hogy a világegyetemnek volt egy kezdete – egyes tudósok szeretik ezt a még tudományosabban hangzó „szingularitás" szóval jelölni, melynek számos matematikai és fizikai jelentése van, de a rejtélyt szintén nem oldja fel. Krisztus megtestesülését (és feltámadását) bizonyos értelemben szintén nevezhetjük szingularitásnak, és noha ugyanúgy nem tudjuk megmagyarázni, mint pl. az öntudatot vagy az energiát, attól még észszerűen hihetünk benne.

13. Isten nem a **hézagok Istene,** akivel a hívők a tudományos ismereteikben meglévő hiányosságokat igyekeznek pótolni. Épp ellenkezőleg: a tudományos ismereteink számtalan esetben azt mutatják, hogy a világ magán viseli teremtőjének keze nyomát, és épp az ateisták azok, akik sajátos szemellenzőjük következtében képtelenek (f)elismerni ezt. Ezért sokan közülük szintén „hézagkitöltőkhöz" folyamodnak – így pl. Paul Davies, aki nem hiszi, „hogy az ismert törvények képesek létrehozni az élethez szükséges információkat, ezért számára az ismeretlen természeti törvények töltik ki az így keletkező űrt" (186. o.). Ilyen hézagkitöltő az evolúció is.

14. Amint azt Richard Dawkins, a neves „új ateista" és evolucionista biológus is elismerte, a darwini **evolúció** természetes kiválasztáson alapuló elmélete nem ad (nem is adhat) magyarázatot az élet létrejöttére, s a naturalista (Isten nélküli) magyarázat máig hiányzik. (175. o. „Ha egy tudós kémcsőben életet hozna létre, az [csupán] azt bizonyítaná, hogy az anyagot manipuláló elme képes életet teremteni – ez pontosan megegyezik azzal, amit Jézus szerint Isten tett"; 161. o.) Ám a mikroevolúció tagadhatatlan létezése ellenére az evolúcióelmélet a mai változatos élővilág közös őstől makroevolúcióval történő kialakulására sem ad hihető és pláne bizonyítható magyarázatot (beleértve a hatalmas mennyiségű információ és pl. a kétnemű, ivaros szaporodás eredetét), ezért egyre nagyobb számban kérdőjelezik meg és vetik el ateista tudósok is. Gross és Simmons (a Harvard Egyetem kutatói) 2006-os tanulmánya csak az USA-ban százezernél is többre becsüli a Darwin elméletével szemben szkeptikus tudósok és akadémikusok számát (ld. divinity.szabadosadam.hu/?p=15514).

15. Természetesen ma is vannak olyanok, akik az evolúciós kreacionizmusnak vagy biologosznak is nevezett **teista evolúcióban** hisznek. (Pl. Francis Collins, és közéjük tartozott C.S. Lewis is, bár ő idővel egyre inkább kétségbe vonta az evolúciós magyarázatot, 163. o.) Ezen elmélet fő lépései a következők: (1) Isten létrehozza a világegyetemet. (2) Isten meghatározza a fizika törvényeit, és elvégzi a kezdeti körülmények finomhangolását. (3) Isten fenntartja a világegyetem létezését. 4. A világegyetem fejlődésnek indul, megjelenik az élet, amely mindaddig külön további, természetfeletti isteni beavatkozástól függetlenül alakul, amíg Isten megteremti az embert. (5) Egy adott pillanatban Isten saját képmását az evolúciós folyamat során már megjelent, emberszabású lényre ruházza. (163. o.) Egyesek tagadják az 5. (és a 4., pl. Michael Behe) pontot, csökkentve a természetfeletti beavatkozásokat. Lennox szerint Collins nézetének is magában kell foglalnia atomok Isten általi mozgatását, mivel az agy mai ismeretében nehezen képzelhető el, hogy Isten miként ruházhatta volna saját képmását egy már létező lényre az agy alapvető módosítása nélkül.

16. Isten persze megteremthetett (volna) evolúcióval és egyetlen hét (vagy akár pillanat) alatt is mindent – csak az a kérdés, **hogyan tette valójában.** A jelenlegi ismereteim alapján Lennox elmélete tűnik a legvalószínűbbnek. Ezt támasztja alá az is, hogy az Ó- és az Újszövetség egyértelműen különbséget tesz Isten teremtő és fenntartó tettei között; az előbbiek után Isten megpihent. Hasonló eredményekre jut Szabados Ádám (és Alvin Plantinga, az ismert keresztény filozófus) is, részletes összefoglalásait ld. divinity.szabadosadam.hu/?p=11966 (különösen a konklúziókat), beleértve az evolúcióelmélet néhány súlyos következményét, melyek nemcsak a kereszténynek okoznak komoly fejtörést. Lásd még a *Keresztény válasz az új ateisták kihívásaira – Új ateizmus a tisztességes tudomány fényében* (hivo.hu/ateizmus.htm) és a *Teremtés, de hogyan? – Evolúció, értelmes tervezés, a Föld kora és története* (hivo.hu/teremtes.htm) c. írásokat és különösen az alábbi művet.

*TEC – J.P. Moreland, S.C. Meyer, C. Shaw, A.K. Gauger, W. Grudem, szerk.: *Theistic Evolution: A Scientific, Philosophical, and Theological Critique* (A teista evolúció tudományos, filozófiai és teológiai kritikája) (Crossway, 2017). Rövid ismertetés és 62 oldalas kivonat: crossway.org/books/theistic-evolution-case. Fejezetenkénti összefoglaló: bechly.lima-city.de/theisticevolutioncontents.pdf.

Hargitai Róbert (www.hivo.hu), 2018.10(–2022.08.)
Változtatás nélkül szabadon másolható.